

ԵԴԻԿ ԲԱԴԴԱՍԱՐՅԱՆ

Հայկական
Հարցը

Էդիկ Բադդասարյան

Հայկական Հարցը

Հնագույն ժամանակներից մինչև մեր օրերը

Հատոր Բ

ISBN : 978-1-927860-15-1

WWW.Edic-Baghdasarian.com

2

Էդիկ Բաղդասարյան

Հայկական Հարցը

Հնագույն ժամանակներից մինչև մեր օրերը

Հատոր Բ

2014
Տորոնտո – Կանադա
ISBN : 978-1-927860-15-1

Բովանդակություն

<i>Թո՛ր՛ՔԱԿԱՆ ԶՈՐՔԵՐԻ ՆԵՐԽՈՒԺՈՒՄԸ ԱՐԵԻԵԼՅԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ, ՄԱՅԻՍՅԱՆ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԵՐԸ</i>	<i>9</i>
<i>ՍԱՐԴԱՐԱՊԱՏԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԸ</i>	<i>12</i>
<i>ԲԱՇ-ԱՊԱՐԱՆԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԸ</i>	<i>14</i>
<i>ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ</i>	<i>17</i>
<i>ԲԱԹՈՒՄԻ ՊԱՅՄԱՆԱԳԻՐԸ</i>	<i>20</i>
<i>ՀԱՇՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԲԱՐԵԿԱՄՈՒԹՅԱՆ ՊԱՅՄԱՆԱԳԻՐ ՕՍՄԱՆՅԱՆ ԿԱՅՍԵՐԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՄԻՋԵՒ ԲԱԹՈՒՄ, 4 ՀՈՒՆԻՍԻ 1918 Թ.</i>	<i>23</i>
<i>ԲԵՌՆՈՒՄ ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐԻ ՀԱՎԱՏԱՐՄԱՏԱՐԻ ՀԵՌԱԳԻՐԸ</i>	<i>30</i>
<i>ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՆԿԱԽ ՊԵՏԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱԿԱՆԳՆՄԱՆ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ</i>	<i>32</i>
<i>ՀԱՅԵՐԻ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԱԴՐԲԵՋԱՆՈՒՄ (1918-1920 ԹԹ.)</i>	<i>33</i>
<i>ԳԱՂԹԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՎԻՃԱԿԸ ԵՒ ՆԵՐԳԱՂԹԻ ԽՆԴԻՐԸ</i>	<i>50</i>
<i>ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՀԱՐԵԻԱՆ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԵՏ</i>	<i>52</i>
<i>ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ (1918Թ.).....</i>	<i>52</i>
<i>ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՅԸ ՓԱՐԻՋԻ ԽԱՂԱՂՈՒԹՅԱՆ ԿՈՆՑԵՐԱՆՍՈՒՄ:ՍԵՒՐԻ ՊԱՅՄԱՆԱԳԻՐԸ</i>	<i>58</i>
<i>ՍԵՒՐԻ ՊԱՅՄԱՆԱԳԻՐԸ</i>	<i>62</i>
<i>ՍԵՎՐԻ ՀԱՇՏՈՒԹՅԱՆ ՊԱՅՄԱՆԱԳԻՐԸ 10 ՕԳՈՍՏՈՍԻ 1920</i>	<i>68</i>
<i>ԱԶԳԵՐԻ ԼԻԳԱՆ և ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՅԸ</i>	<i>75</i>
<i>ԿԻԼԻԿԻԱ ՀԱՅՈՒԹՅԱՆ ՎԻՃԱԿԸ</i>	<i>78</i>
<i>ԿԻԼԻԿԻԱՅԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ</i>	<i>79</i>
<i>ԿԻԼԻԿԻԱՅԻ ԱԶԳԱԲՆԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆԸ</i>	<i>79</i>
<i>ՀԱՃԸՆԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԸ</i>	<i>79</i>

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԼԵԳԵՈՆ..... 83

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԼԵԳԵՈՆԸ ԵՎ ԿԻԼԻԿԻԱՅԻ ԱԶԱՏԱԳՐՈՒՄԸ 86

ԿԻԼԻԿԻԱՅԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԻՇԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ 90

ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐԿԱԿԱՆ ՀԱՐԱՔԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՈՒՈՐՏՈՒՄ 94

ՀԱՅ-ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՀԱՐԱՔԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ..... 94

ՔԵՄԱԼԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԸ ԵՒ ԽՈՐՀՐԴԱ-ԹՈՒՐԿԱԿԱՆ ՄԵՐՁԵՑՈՒՄԸ..... 101

1920 Թ. ԹՈՒՐԿ-ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՒ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԱՆԿՈՒՄԸ..... 103

ՀԱՄԱԶԱՅՆԱԳԻՐ ՌՍՖՍՀ ԼԻԱԶՈՐ ՆԵՐԿԱՅԱՅՈՒՑՉՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՄԻՋԵՎ..... 109

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐԱՊՈԼԻ ՊԱՅՄԱՆԱԳԻՐԸ 111

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԹՈՒՐԿԻԱՅԻ ՄԻՋԵՎ ԱԼԵՔՍԱՆԴՐԱՊՈԼԻՄ

ԿՆՔՎԱԾՊԱՅՄԱՆԱԳԻՐԸ 2 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 1920Թ..... 114

ԵՐԵՒԱՆԻ ՀԱՅ-ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԵՒ 1920 Թ. ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 2-Ի

ՀԱՄԱԶԱՅՆԱԳԻՐԸ 118

ՀԱՄԱԶԱՅՆԱԳԻՐ ՌՍՖՍՀ ԼԻԱԶՈՐ ՆԵՐԿԱՅԱՅՈՒՑՉՈՒԹՅԱՆ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՄԻՋԵՒ..... 119

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՎԱՐՉԱԿԱԶՄԻ ՀԱՍՏԱՏՈՒՄԸ 123

ՓԵՏՐՎԱՐՅԱՆ ԱՐԿԱԾԱԽՆԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՒ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ԿՈՐՈՒՍՏԸ..... 136

ԹՈՒՐԿԻԱՆ ԹԵ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ 139

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՏԱՐԱԾՔԱՅԻՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ (1921Թ.) 143

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՏԱՐԱԾՔԱՅԻՆ ՊԱՀԱՆՋՆԵՐԸ 143

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՏԱՐԱԾՔՆԵՐԻ ՀԱՐՅԸ 1921Թ. ՄԱՐՏԻ 16-Ի ՄՈՍԿՎԱՅԻ ԵՒ

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ 13-Ի ԿԱՐՍԻ ՊԱՅՄԱՆԱԳՐԵՐՈՒՄ..... 145

ՊԱՅՄԱՆԱԳԻՐ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ԵՎ ԹՈՒՐԿԻԱՅԻ ՄԻՋԵՎ ՄՈՍԿՎԱ, 16 ՄԱՐՏԻ 1921Թ.

..... 167

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ-Ի, ԱԴՐԲԵՋԱՆԱԿԱՆ ՍՍՀ-Ի ՈՒ ՎՐԱՍՏԱՆԻ ՍՍՀ-Ի ՄԻՋԵՎ ՄԻ

ԿՈՂՄԻՑ ԵՎ ԹՈՒՐԿԻԱՅԻ ՄԻՋԵՎ՝ ՄՅՈՒՍ ԿՈՂՄԻՑ, ՌՍՖՍԻ-Ի ՄԱՄՆԱԿՅՈՒԹՅԱՄՔ

ԿԱՐՍՈՒՄ ԿՆՔՎԱԾ ԲԱՐԵԿԱՄՈՒԹՅԱՆ ՊԱՅՄԱՆԱԳԻՐԸ 13 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ 1921Թ.

..... 174

ՄՈՍԿՎԱՅԻ ԵՒ ԿԱՐՍԻ ՊԱՅՄԱՆԱԳՐԵՐԸ ԵՒ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԸ 182

ԼՈՌՈՒ ԵՒ ԱԽԱԼՔԱԼԱՔԻ ԽՆԴԻՐԸ 186

ԻՆՉՊԵՍ ԳՈՅԱՑԱՎ ԹՈՒՐՔԻԱ-ՆԱԽԻՋԵԻԱՆ ՏԱՍԸ ԿԻՂՄԵՏՐԱՆՈՑ ՍԱՀՄԱՆԸ . 190

ԱՐՅԱԽԻ ԽՆԴԻՐԸ..... 194

ՆԱԽԻՋԵԻԱՆԻ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ 201

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՅԸ ԼՈՒԴՈՆԻ ԵՒ ԼՈՋԱՆԻ ԿՈՆՖԵՐԱՆՄՆԵՐՈՒՄ(1921-1923)..... 202

ՀԱՅՐԵՆԱԴԱՐՁՈՒԹՅԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒՄԸ (1920-1930-ԱԿԱՆ ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԻՆ))
..... 205

ՀԱՅՐԵՆԱԴԱՐՁՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐԸ 205

ՀԱՅՐԵՆԱԴԱՐՁՈՒԹՅԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՅԸ 208

ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ՀԱՄԱՇԽԱՐՅԱՆԻՆ ԵՐԿՐՈՐԴ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՏԱՐԻՆԵՐԻՆ 210

ՖԱՇԻՍՏԱԿԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԻ ՀԱՐՁԱԿՈՒՄԸ ԽՍՀՄ-Ի ՎՐԱ 210

ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ՖԱՇԻՍՏԱԿԱՆ ՊԼԱՆՆԵՐՈՒՄ 214

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԼԵԳԻՈՆ 226

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՅԻ ՎԵՐԱԲԱՑՈՒՄԸ ԵՐԿՐՈՐԴ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ
ՀԵՏՈ 244

ՀԱՅՈՒԹՅԱՆ ՀԱՅՐԵՆԱԴԱՐՁՈՒԹՅՈՒՆԸ (1921-1936 ԹԹ.)..... 247

ՄԵԾ ՀԱՅՐԵՆԱԴԱՐՁՈՒԹՅԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒՄԸ ԵՒ ՆՐԱ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ
1946-1991ԹԹ. 255

ԱԶԳԱՅԻՆ ԶԱՐԹՈՆՔԸ 260

ՎԵՐԱԿԱՌՈՒՑՈՒՄԸ ԵՒ ՂԱՐԱԲԱՂՅԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԸ 263

ՎԵՐԱՓՈԽՈՒՄՆԵՐԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ 263

ՂԱՐԱԲԱՂՅԱՆ ԱԶԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԸ 265

ԼԵՌՆԱՅԻՆ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐԻ ՆԵՐԿԱ ՓՈՒԼԸ 268

ԼԵՌՆԱՅԻՆ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐԻ ԱՌՆՉՈՒԹՅԱՄԲ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԴԻՐՔՈՐՈՇՈՒՄԸ 270

ՍՈՒՄԳԱՅԻԹՅԱՆ ՈՂԲԵՐԳՈՒԹՅՈՒՆԸ..... 271

ԱԶԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ՇԱՐԺՄԱՆ ՎԵՐԵԼՔԸ 273

ՀԱՅԵՐԻ ԲՈՆԱԳԱՂԹԵՑՈՒՄԸ ԱԴԻԲԵՋԱՆԻՑ.....275

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԱՆԿԱԽՈՒԹՅԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑԸ.....276

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՇԱՐԺՄԱՆ ԽՈՐԱՑՈՒՄԸ276

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՒ ԱՐՑԱԽԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹՅԱՆ ՀՌԶԱԿԱԳԻՐԸ278

1.1 ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ 279

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՒ ԱՐՑԱԽԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆԵՐԸ ՓԱՍՏԱԹՂԹԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՒ ԱՐՑԱԽԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ.....281

ՓԱՍՏ.1988Թ. ՓԵՏՐՎԱՐԻ 20-Ի ԼՂԻՄ282

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԱՆԿԱԽՈՒԹՅԱՆ ՀՌԶԱԿԱԳԻՐ283

1.1.2 ԱՆԿԱԽՈՒԹՅԱՆ ՀՌԶԱԿԱԳԻՐ.....285

ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ287

ՆՈՐԱՆԿԱԽ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՃԱՆԱԶՈՒՄԸ287

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՒ ԵՎՐԱԽՈՐՀՈՒՐԴԸ289

ՀԱՅՈՑ ԶԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՃԱՆԱԶՄԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑԸ292

ԼԵՌՆԱՅԻՆ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ԱՐՑԱԽ ԱՆԿԱԽՈՒԹՅԱՆ ԵՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՏԱՐԻՆԵՐԻՆ.....293

ՀԱՅԵՐԻ ԶԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԱԴԻԲԵՋԱՆՈՒՄ293

1.1.2 ՀՌԶԱԿՈՒՄԸ.....303

1.1.2 ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԸ ԽԱՂԱՂ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ306

1.1.2 ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ.....307

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՆԱԽԻՋԵԻԱՆԸ ԵՒ ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ԱԴԻԲԵՋԱՆԱԿԱՆ ՆԵՆԳԱՓՈԽՈՒՄԸ308

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀՈՒՇԱՐՁԱՆՆԵՐԻ ԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԺԱՄԱՆԱԿ313

ԼԵՌՆԱՅԻՆ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԸ ՄԻԱՎՈՐՎԱԾ ԱԶԳԵՐԻ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅԱՆ ՇՐՋԱՆԱԿՈՒՄ.....326

ՄԱԿ-Ի ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ326

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ ԼՈՋԱՆԻՑ ՀԵՏՈ.....348

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀՈՂԵՐԻ ՀԱՐՑԸ՝ ԽՈՐՀՐԴԱ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ352

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԻ ՆԵՐԿԱ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ.....366

ՀԱՎԵԼՎԱԾ.....369

«Ա» ՀԱՅ-ԱՐԵՒԵԼՅԱՆ ՀԱՐՑԸ ԵՒ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԿԱՐԵՒՈՐԱԳՈՒՆ ԻՐԱԴԱՐՁՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԸՆԹԱՑՔԸ.....371

«Բ» ԱՐԵՒԵԼՅԱՆ ՀԱՐՑԸ ԵՒ ԳԼԽԱՎՈՐ ԳԵՐՈՒԺԵՐԻ ՀԱՄԱՌՈՏ ԴԱՍԱԿԱՐԳՈՒՄԸ.....433

«Գ» ԱՐԵՒԵԼՅԱՆ ՀԱՐՑԸ ԵՒ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԿԱՐԵՒՈՐԱԳՈՒՅՆ ՊԱՅՄԱՆԱԳՐԵՐԸ.....434

«Դ» ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԻ ԱԶԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ՊԱՅՔԱՐԻ ՀԱՄԱՌՈՏ ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ.....442

Էդիկ Բաղդասարյանի Հրատարակված Հայագիտական աշխատությունները.....449